ЩОДО УТОЧНЕННЯ ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

СІРОТОВ Олександр Андрійович - докторант відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор філософії

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4818-385X

УДК 342.9:351.74

DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.2.58

На підставі детального аналізу теоретичних положень на законодавчих джерел визначено, що соціальний захист – це комплексна сфера державної підтримки окремих верст населення, яка передбачає різноманітні соціальні допомоги націлені на задоволення базових людських потреб, покращення чи полегшення рівня життєдіяльності. Дана сфера складається з численних інститутів та гарантій дія яких передбачає виникнення соціальних зв'язків між фізичною особою та державою.

Відмічається, що соціальний захист націлений на підтримку справедливості та рівних можливостей всіма людьми користуватись своїми правами і мати високий рівень життя. Через це, поліцейські, які виконують особливі, суспільно та національно важливі функції, ризикуючи своїм життям та здоров'ям користуються більш високими гарантіями соціального захисту.

Акцентовано увагу на тому, що соціальний захист працівників НПУ включає в себе: 1) особливий розподіл службового часу і часу відпочинку; 2) організацію їх відпусток; 3) спеціальний порядок грошового забезпечення; 4) житлове забезпечення та спеціальне медичне забезпечення поліцейських та членів їх сімей; 5) можливість на отримання одноразової грошової допомоги; 6) навчання дітей поліцейських; 7) недоступні для інших верст населення умови пенсійного забезпечення.

Ключові слова: соціальний захист, соціальних захист працівників, соціальний захист поліцейських, особливості соціального захисту поліцейських, структура соціального захисту поліцейських, Національна поліція України.

Постановка проблеми

Кожен день поліцейські виконують небезпечні, особливо складні та надзвичайно важливі завдання і функції, починаючи з охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю та закінчуючи реалізацією операцій пов'язаних із відбиттям збройної агресії російської федерації. Така діяльність пов'язана із значним фізичним та психологічним навантаженням, що становить суттєві ризики для здоров'я працівників Національної поліції України (далі – НПУ). У зв'язку із цим прямим обов'язком держави є організація та належна реалізація соціального захисту поліцейських та їх сімей, що дозволить компенсувати негативний вплив професії. Внаслідок особливостей покладених на НПУ функцій, соціальний захист працівників правоохоронного органу суттєво відрізняється за змістом та структурою.

Стан дослідження проблеми

Питання соціального захисту працівників органів та підрозділів Національної поліції України неодноразово ставало предметом наукових дослідів різних вчених. Йому присвячували свої роботи С.М. Бортник, Н.Б. Болотіна, Т.З. Герасимів, В.В. Гончарук, Т.О. Дідковський, М.М. Топоркова, А.В. Пшонка та багато інших науковців. Водночас, незважаючи на значний обсяг наукових праць в сфері соціального захисту поліцейських залишається багато проблем, які досі не знайшли свого логічного розв'язання та викликають дискусії.

Саме тому метою статті поставлено з'ясувати та розкрити особливості змісту соціального захисту поліцейських. Виходячи з окресленої мети, завдання дослідження передбачають встановлення загальних підходів до визначення поняття соціального захисту, виділення його специфіки в розрізі поліцейської професії та окреслення нормативно-правової основи.

Наукова новизна дослідження

Новизна статті обумовлюються тим фактом, що в ній на підставі компаративістського дослідження виокремлено специфіку та уточнено особливості змісту соціального захисту працівників органів та підрозділів Національної поліції України.

Виклад основного матеріалу

Етимологічну основу досліджуваної в статті категорії становить термін «соціальний», який згідно до тлумачних словників української мови визначається наступним чином: 1) пов'язаний із життям і стосунками людей у суспільстві; суспільний; 2) породжений умовами суспільного життя, певного середовища, ладу; 3) існуючий у певному суспільстві; 4) здійснюваний у суспільстві; 4) зумовлений поділом суспільства на класи; 5) який має на меті зміну суспільних виробничих відносин [1].

В узагальненому мовознавчому змісті соціальний – це такий, що пов'язаний із суспільством, має пряме відношення до людей та їх життєдіяльності. Так, відповідно до статті 46 Конституції України від 28.06.1996 №254к/96-ВР всі громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними [2].

В енциклопедичних правових джерел, соціальний захист в узагальненому розумінні визначено, як система юридичних, економічних, фінансових та організаційних засобів держави щодо захисту населення від соціальних ризиків [3]. Система охоплює виплату пенсій, різні види матеріальної допомоги і компенсацій, обслуговування хворих та осіб похилого віку, турботу про дітей і молодь, фінансування з державних і місцевих бюджетів відповідних соціальних програм (охорона здоров'я, освіта, будівництво житла, подолання безробіття тощо) [4].

Якщо звернутись до авторських концепцій, то, наприклад, Є.Є. Мачульська соціальним захистом визнає діяльність держави, спрямовану на забезпечення процесу становлення та розвитку повноцінної особистості [5]. Н.П. Борецька пише, що соціальний захист – це система закріплених державою соціальних та економічних прав і гарантій, реалізованих у межах її соціальної політики на основі механізмів забезпечення життєвого рівня, достатнього для становлення й розвитку особистості на всіх етапах життєдіяльності людини [6]. М.Д. Жадан соціальний захист тлумачить, як державну підтримку верств населення, які зазнають соціальних ризиків, у тому числі й внаслідок негативного впливу ринкових процесів, з метою забезпечення відповідного життєвого рівня [7, с.14].

Натомість, М.В. Чічкань обстоює позицію про те, що соціальний захист – це система правовідносин, які виникають між державою, що зобов'язана забезпечувати громадян в разі настання певних обставин, які унеможливлюють повноцінну діяльність, та всебічно знижувати вірогідність настання цих обставин, а також громадянами, яким надано право на отримання всебічної допомоги у випадку настання визначеного кола умов, передбачених законом. Суб'єктами правовідносин із соціального захисту є фізична особа та державний орган, які є носіями суб'єктивних прав та обов'язків. Фізичних осіб об'єднує те, що вони підлягають соціальному забезпеченню зі спеціально створених фондів у зв'язку з настанням соціального випадку (старість, безробіття) або виконанням певних професійних обов'язків (робота у шкідливих умовах). Існують також правовідносини, в яких

суб'єктом виступає сім'я, а не фізична особа. Представництво одним із членів сім'ї інтересів інших не позбавляє права останніх бути самостійними учасниками цих правовідносин [8, с.17].

В своєму дисертаційному дослідженні Л.В. Кальченко довела, що соціальний захист – це комплекс заходів, спрямованих на створення безпечного соціального середовища людини; система юридичних, економічних, фінансових та організаційних засобів і заходів у державі щодо захисту населення від несприятливих наслідків соціальних ризиків. Заглиблюючись далі у свої роздуми автор зробила висновок, що невід'ємною складовою змісту соціального захисту є специфічні, суспільно важливі функції, які він виконує: 1) пропагування ідей гуманізму та гуманітарного погляду на світ; 2) роль «соціального терапевта», що забезпечує соціальну адаптацію особистості до сучасних умов ринкової економіки; 3) забезпечення в певній мірі вітальних, соціальних і духовних потреб особистості; 4) розвиток соціального партнерства у суспільстві і на всіх рівнях державного управління; 5) створення умов для професійного зростання і творчого пошуку людини в умовах ринкової економіки; 6) створення умов для формування готовності людини до діяльності із соціального самозахисту; 7) реалізацію антропоцентричного та особистісно зорієнтованого підходів у соціально-педагогічній роботі; 8) створення умов психолого-педагогічного захисту людей; регулятора соціального партнерства між державою, приватним бізнесом, профспілками, навчальними, медичними закладами та закладами соціального захисту; 9) каталізатора формування соціальної держави і громадянського суспільства [9, с.9-10].

Представлені наукові напрацювання надають можливість побачити сутність і значення соціального захисту в його базовому, вихідному значенні. Водночас, на їх основі вироблено широку теоретичну «надбудову», присвячену визначенню категорії в рамках діяльності правоохоронних органів України та Національної поліції зокрема. Наприклад, як слушно зазначає В.В. Альошин, ефективність діяльності правоохоронних органів перебуває в прямій залежності від рівня соціального захисту їх працівників і членів сімей співробітників, під яким (соціальним захистом співробітників правоохоронних органів) дослідник розуміє систему правових відносин, які виникають між співробітниками правоохо-ронних органів і правоохоронними органами, іншими суб'єктами з приводу надання співро-бітникам і (або) членам їх сімей на основі нор-мативних правових актів і з коштів бюджету, а також інших джерел грошових виплат, натурального забезпечення і послуг при настанні соціальних випадків, що тягнуть за собою необхідність їх соціального захисту з метою забезпечення нормальних умов службової діяльності співробітників, а також компенсації підвищених психологічних і фізичних наван-тажень, службових обмежень і несприятли-вих наслідків настання соціальних випадків [10, с. 201, 205].

В свою чергу, Л.М. Князькова вважає, що соціальний захист поліцейських є одним з видів соціального захисту населення, який має певну специфіку. Його сутність полягає в у захищеності його як громадянина, що знаходить відображення у Конституції України, яка гарантує кожному громадянину право на соціальний захист. Працівникам правоохоронних органів законодавством України додатково передбачено соціальні пільги та гарантії у зв'язку зі специфічними умовами проходження служби та усіма негативними ризиками, пов'язаними зі специфікою служби. На поліцейського покладене важливе трудове й соціальне завдання – служити суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидіяти злочинності, підтримувати публічну безпеку і порядок [11, с.25-26].

О.М.Бандурка пише, що правовий захист працівника поліції передбачає надання можливості працівнику відновлення стану, у якому він перебував до порушення його прав; припинення дій, які порушують його права чи створюють загрозу їх порушення; визнання недійсними актів державного органу, органу місцевого самоврядування, інших організацій, установ щодо працівника органів внутрішніх справ, якщо вони прийняті з порушенням чинного законодавства; самозахисту своїх прав у передбачених законом випадках; відшкодування збитків, компенса-

ції моральної шкоди, завданої працівникові протиправно [12, с.161–162].

Натмоість Д.О. Марусевич констатує, що соціальний захист поліцейських містить три складові: 1) загальний соціальний захист – гарантування Конституцією України реалізації прав поліцейських у сфері соціального захисту; 2) спеціальний соціальний захист – наявність прав поліцейського у сфері соціального захисту, що визначено в законах України та виникає у зв'язку з наявністю об'єктивних обставин і специфікою професійної діяльності; 3) додатковий соціальний захист – комплекс заходів, реалізованих уповноваженими суб'єктами у сфері соціального захисту, що передбачають додаткові гарантії реалізації прав і законних інтересів поліцейських у сфері соціального захисту [13, с.42]. Схожу в окремих аспектах думку пропонує в своїй роботі О.А. Антоненко, який вважає, що особливістю соціального захисту працівників поліції у сфері трудових відносин є можливість забезпечення сприятливих умов для виконання працівниками поліції своїх правоохоронних функцій, а також повної реалізації норм трудового законодавства з метою охорони їх здоров'я та забезпечення необхідного часу відпочинку. Основні форми соціального захисту, передбачені чинним законодавством, розділяємо на декілька елементів: пільги (часткове або повне звільнення від плати за різноманітні послуги і товари, а також можливість придбання певних товарів за зниженими цінами); соціальні та компенсаційні виплати, допомоги (різноманітні форми матеріальної та соціальної допомоги, надбавок, доплат та компенсацій соціального призначення, що виплачуються у грошовій формі); соціальні послуги (послуги, спрямовані на відновлення або підтримання нормальної життєдіяльності найбільш соціально вразливих категорій населення або осіб, що піддаються різноманітним соціальним ризикам чи зазнали певних труднощів з вини держави) [14, с.6-7].

Х.З. Босак соціальний захист працівників поліції визначає як сукупність законодавчо закріплених економічних, правових та інших прав, пільг, преференцій, що не лише наділяють цю категорію державних службовців, найманих працівників комплексом прав, а й забезпечують дієвий механізм належної реалізації й ефективного захисту цих прав. На підставі запропанованого визначення автор наголошує, що соціальний захист працівників поліції повинен містити комплекс заходів, спрямованих, по-перше, на компенсацію обмежень, об'єктивно обумовлених характером діяльності; по-друге, на реалізацію соціальних очікувань працівників, що слугують підґрунтям їх професійного вибору; потретє, на нейтралізацію факторів, які перешкоджають ефективній службовій діяльності [15, с.163–164].

Висновки

Отже, узагальнено можна говорити на те, що соціальний захист – це комплексна сфера державної підтримки окремих верст населення, яка передбачає різноманітні соціальні допомоги націлені на задоволення базових людських потреб, покращення чи полегшення рівня життєдіяльності. Дана сфера складається з численних інститутів та гарантій дія яких передбачає виникнення соціальних зв'язків між фізичною особою та державою.

Водночас, соціальний захист не передбачає «зрівнялівку», однак, націлений на підтримку справедливості та рівних можливостей всіма людьми користуватись своїми правами і мати високий рівень життя. Через це, поліцейські, які виконують особливі, суспільно та національно важливі функції, ризикуючи своїм життям та здоров'ям користуються більш високими гарантіями соціального захисту.

Відповідно до Розділу IX Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 №580-VIII соціальний захист працівників НПУ включає в себе: 1) особливий розподіл службового часу і часу відпочинку; 2) організацію їх відпусток; 3) спеціальний порядок грошового забезпечення; 4) житлове забезпечення та спеціальне медичне забезпечення поліцейських та членів їх сімей; 5) можливість на отримання одноразової грошової допомоги; 6) навчання дітей поліцейських; 7) недоступні для інших верст населення умови пенсійного забезпечення [16]. В сукупності дані особливості призначені для компенсації складних та ризикованих умов праці, які впливають на здоров'я поліцейських,

а також їх особисті обмеження в процесі поточної життєдіяльності.

Література

1. Білодід І.К. Словник української мови: в 11 томах. Том 9, 1978. Стор. 476.

2. Конституція України: закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. Офіційний вісник України. 2010. №72/1. Ст.15.

3. Великий енциклопедичний юридичний словник: ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : Юридична думка, 2007. 992 с.

4. Юридичний словник: за ред. Б. М. Бабія. Київ : Гол. ред. укр. рад. енцикл., 1983. 872 с.

5. Мачульська Є. Є. Право соціального забезпечення. М. :Міжнар. центр фінансово-економ. розвитку, 1997. 315 с.

6. Борецька Н. П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми. Донецьк : Янтра, 2001. 351 с.

7. Жадан М.Д. Особливості реалізації права на пенсію науковими (науково-педагогічними) працівниками: дис… канд. юрид. наук : 12.00.05 : Харків: Харківський національний педагогічний університет. 2007. 182 с.

8. Чічкань М.В. Правове регулювання соціального захисту інвалідів в Україні: автореф. канд. юрид. наук : 12.00.05 : Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2009. 24 с.

9. Кальченко Л.В. Педагогічні умови соціального захисту бездоглядних дітей у притулках для неповнолітніх: авторефр. канд. пед. наук : 13.00.05 :Луганськ: Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. 2009. 22 с.

10. Альошин В. В. Поняття соціального захисту співробітників правоохоронних органів. Юридичний вісник. Одеса: Гельветика, 2021. No 2. С. 201–210.

11. Князькова Л.М. Роль держави у соціальному захисті поліцейських. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. №3. С.25-28.

12. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи вдосконалення. Харків : Ун-т внутр. справ, 1998. 473 с.

SUMMARY

Based on a detailed analysis of theoretical provisions and legislative sources, the author determines that social protection is a comprehensive area of state support for certain segments of the population, which provides for various social benefits aimed at meeting basic human needs, improving or facilitating the standard of living. This sphere consists of numerous institutions and guarantees, the operation of which provides for the emergence of social ties between an individual and the State.

It is noted that social protection is aimed at maintaining justice and equal opportunities for all people to enjoy their rights and have a high standard of living. Therefore, police officers who perform special, socially and nationally important functions, risking their life and health, enjoy higher guarantees of social protection.

The author emphasizes that social protection of NPU employees includes: 1) special distribution of working hours and rest time; 2) organization of their vacations; 3) special procedure for financial support; 4) housing and special medical care for police officers and their families; 5) the possibility of receiving a one-time financial assistance; 6) education of police children; 7) pension provision conditions inaccessible to other segments of the population.

Keywords: social protection, social protection of employees, social protection of police officers, peculiarities of social protection of police officers, structure of social protection of police officers, National Police of Ukraine.

13. Марусевич Д. О. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту поліцейських. дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081-Право. НАВС, Київ, 2021.236 с.

14. Антоненко О.А. Особливості соціального захисту працівників поліції у сфері трудових відносин. Морська безпека та оборона. 2023. №1. С.4-8.

15. Босак Х. З. Щодо вдосконалення соціального захисту співробітників органів внутрішніх справ України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2011. № 4. С. 154– 166.

16. Про Національну поліцію: закон від 02.07.2015 №580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. №40-41. Ст.379.